

Vaesuse raport – Eesti Vabariik, 2020

Sisukord

Eessõna

1. Mis on vaesus?

2. Vaesuse statistika.

2.1 Absoluutne vaesus.

2.2 Suhteline vaesus.

2.3 Materiaalne ilmajätetus.

3. COVID-19 pandeemiaga seotud tervishoiu- ja majanduskriisi mõju.

4. EAPN Eesti liikmete tähelepanekud vaesusega seotud suuremate probleemide kohta.

Kasutatud kirjandus

Eessõna

Vaesuse raport on EAPN Eesti MTÜ koostatud ja väljaantud ülevaade vaesuse ja sotsiaalse tõrjutusega seotud olukorrast Eesti Vabariigis. EAPN (European Anti-Poverty Network) on 1990. aastal asutatud vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse vastu võitlevate sõltumatute vabaihenduste ja rühmituste ühendus, kuhu kuulub 31 rahvuslikku võrgustikku, sealhulgas Eesti, ja 18 erinevat üleeuroopalist organisatsiooni.

Kõigi nende organisatsioonide alla omakorda kuulub palju sarnaste huvidega MTÜ-sid. EAPN on eelkõige poliitiline organisatsioon, mis tegeleb vaesuse erinevate aspektidega, nagu juurdepääs tööturule, eluasemele, haridusele ja erinevatele sotsiaalteenustele, ja teostab erinevate sihtrühmade huvikaitset.

EAPNi üheks alustalaks on tõdemus, et organisatsioon ei räägi puudustkannatavate inimeste eest, vaid koos nendega, tuues vaesuses elavate inimeste hääle kuuldavale.

Käesolev Vaesuse raport on esimene taoline EAPN Eesti võrgustiku väljaanne, kuid sarnaseid raporteid on koostanud ja laiemale üldsusele tutvustanud mitmed teiste Euroopa riikide rahvuslikud vaesusevastased võrgustikud. Kuna olukord vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse osas muutub ja loodetavasti ka paraneb, siis püüab EAPN Eesti võrgustik sellise Vaesuse raporti koostamise ja avaldamise muuta perioodiliseks.

Ülevaate koostajad on EAPN Eesti MTÜ eestseisuse liikmed Mart-Peeter Erss ja Kärt Mere. Autorid tänavad eksperthinnangute eest kõiki sisendit andnud EAPNi liikmeid, eriti MTÜ Lastekaitse Liitu põhjalike seisukohtade eest.

1. Mis on vaesus?

EAPN lähtub multidimensionaalsest vaesuse kontseptsioonist, mis käsitleb vaesuse kogemist ja mõju inimestele läbi elukaare. Inimesed kogevad vaesust kui mitmesugust ilmajäetust, mitte ainult seda, et ei piisa raha või muid asju, aga ka kogemusi, võimalusi, teenuseid ja keskkonda, mida teised peavad tavapäraseks. See ilmajäetus võib hõlmata töötust või viletsate tingimustega tööd, vähemakstud tööd, juurdepääsu kvaliteetsele haridusele ja tervishoiule, sotsiaalset integratsiooni, perekonna toetust, majutuse ja elukoha staatust. Vaesust kogevad inimesed võivad kannatada ka stigmatiseerimise, häbistamise, diskrimineerimise, isolatsiooni ja sotsiaalelust väljatõrjumise, rangelt piiratud vahenditest tulenevate (tihti lühiajaliste) otsuste negatiivsete tagajärgede pärast ning kannatada kehva vaimse ja füüsilise tervise all. Neid võib oodata lühem eluiga. Subjektiivne materiaalse ilmajäetuse kogemus võib erinevates kontekstides oluliselt erineda – näiteks, kus enamik inimesi on vaesed ja jagavad samu kogemusi või olukordi, kus on rohkem ebavõrdsust ja paljud inimesed on teistest palju rikkamad või vaesemad (1).

Vaesed piirkonnad - ebasoodsas olukorras olevad suurlinnade kvartalid, väikelinnad või kaugemad maapiirkonnad - suurendavad ka multidimensionaalse vaesuse ja tõrjutuse ohtu. Need on kohad, kus tihti puudub suur osa tavapärasest infrastruktuurist; piisavad transpordivõimalused ja hästi tasustatud töö, kvaliteetsed eluruumid, sotsiaalteenused, head koolid, vaba aja veetmise võimalused, kultuuriasutused ja kogukondlikud ruumid. Vahel on probleemiks ka suurem keskkonnast tulenev oht ja saaste.

Eriti ebasoodsas olukorras võivad olla lapsed, kes elavad juba varases eas nendes vaestes piirkondades sotsiaalset ebavõrdsust ja ebavõrdseid võimalusi taastootvas keskkonnas. Vaesuse mitmel moel tajutavat mõju toimetulekule, hakkamasaamisele ning resilientsusele võivad suurendada või vähendada mitmed isiklikud tegurid ja suhted, samuti kultuurilised aspektid. Inimese vaesuse sage rõhutamine, väga sügav vaesus ja pikaajaline vaesus võivad nõrgendada indiviidi vastupanuvõimet, ta vaesust ja isolatsiooni süvendada (1).

Sotsiaalne kaasatus ja tõrjutus käsitlevad inimeste suhteid teistega ühiskonnas. Kui materiaalne vaesus on seotud ühiskonnas „üles” või „alla” kuulumisega, siis sotsiaalse kaasatuse ja tõrjutuse puhul tuleb öelda „sisse” või „välja”. Nii nagu vaesus võib olla absoluutne või suhteline, tuleb ka sotsiaalse tõrjutuse puhul vahet teha sotsiaalsete sidemete nõrgenemise või täieliku purunemise vahel. Inimesed võivad olla surutud ühiskonna äärealadele, nad võivad kogeda võõristust ning teiste poolt häbimärgistamist ja diskrimineerimist teistsugune olemise pärast. Sotsiaalse tõrjutuse riski võib välja tuua kolmes dimensioonis: riik, eriti heaoluriik, sealhulgas sotsiaalne kaitse ja sotsiaalabi; pere- ja kogukondlikud sidemed ning turud, eriti tööturud. Need dimensioonid on omavahel seotud, kuid üks dimensioon ei saa teist dimensiooni täielikult asendada inimese toetamisel mõtestatud osalemisel ühiskonnas (1).

2. Vaesuse statistika ja vaesuse muutumine

Statistika perioodi valikul on mõistlik lähtuda majandustsüklis alates eelmisest finantskriisist kuni praeguse tervishoiu-majanduskriisini. Ühtlasi peab EAPN Eesti võrgustik märkima, et suurt osa statistikast sotsiaalse tõrjutuse ja vaesuse kohta avaldab Statistikaamet küllaltki pikaajalise nihkega – järgmise aasta lõpuks, mistõttu ei ole võimalik seda statistikat kasutada kiirelt areneva kriisi mõjude operatiivseks hindamiseks.

Viimastel aastatel on oluliselt vähenenud absoluutne vaesus, kuid finantskriisi järel kasvanud suhteline vaesus on vaid 2019. aasta jooksul protsendipunkti võrra vähenenud olles oluliselt üle EL keskmise. Eesti sotsiaalkaitseüsteemi iseloomustab teiste riikidega võrreldes väike sotsiaalkaitsekulude osatähtsus SKT-st. Näiteks oli 2018. aastal oli Eesti sotsiaalkaitsekulude osatähtsus 16,1 % SKTst, EL keskmine oli 26,7% (2).

Nälja ja kodutuse asemel on Eesti vaesus järjest rohkem hoopis ebavõrdsus, ääremaalisus, üksindus, võimaluste puudus ja ebakindlus tuleviku ees. Vaesus ei ole ainult materiaalne ega väljendu üksnes sissetulekute erinevuses. See tähendab ka valikuvabadusest ilmajäetust. Väljendugu see näiteks palgatööd tegeva lapsevanema võimetuses lubada endale töökoha vahetust ja riskida sissetulekute ajutise vähenemisega. Olgu või selleks, et leida oma tegelikele huvidele vastav töö. Töölt lahkumist ei saa paljud pealtnäha hästi toimetulevad inimesed endale lubada: Eestis on töötushüvitised väikesed ning nende süsteem jäik ja vähese katvusega. 2018. aastal sai töötuskindlustushüvitist üksnes 33% uusi registreeritud töötuid. Toetusele ei kvalifitseeru näiteks vabatahtlikult töölt lahkujad ja füüsilisest isikust ettevõtjad, samuti ei soodustata osalist töötamist ja samal ajal hüvitise saamist (3).

Vaesus kui võimaluste puudus on sõltuvus haigekassa rahastatud arstiabist ja ravijärjekordadest, sest inimesed ei saa endale lubada erakliinikutes käimist. 2017. aastal pääses eriarsti juurde haigekassa kehtestatud maksimaalse ooteaja jooksul 55% abivajajaid ehk ligikaudu ainult iga teine. Samal ajal pikenevad kiiresti päevaravi ja statsionaarse haiglaravi ooteajad. Vaesus ei tähenda tervise vallas ainult luksusest loobumist. Seda ei saa öelda, kui teame, et hambaravist on rahalistel põhjustel loobunud kuni 30% inimesi. Ja kui teame, et elanikkonna kõige vaesem viiendik kulutab hambaravile ligi 16 (!) korda vähem kui rikkaim viiendik.

Vaesus on ka kindlustunde vähenemine, mis mõjutab inimese käitumist ja võib suunata karjäärivalikut. Eestis ei ole kirjanikele, luuletajatele, koorijuhtidele, vabakutselistele näitlejatele, kunstnikele ega teistele loovisikutele tagatud püsivat sotsiaalset kaitset. Kuni seda ei ole kehtestatud, võrdsustab riik sisuliselt loovisikute töö hobiga. Hobi ei taga püsivat sissetulekut ega tervisekaitset (3).

Inimene võib kohaneda ilmajäetusega ning harjuda ebavõrdsusega ja võimaluste puudusega, ääremaalisuse ja ebakindlusega. See on tema jaoks talutav, kuni ta on mõõdukalt terve ja leiab lähedastelt tuge ja pädevaid tugisüsteeme. Ent tervis ei ole alati meie enda teha, eriti kui räägime vaimsest tervisest. Suuri probleeme esineb tõsiste käitumisprobleemidega laste hoolekandes. See tekitab olukorra, kus noore käitumisprobleemid aja jooksul sobimatute teenuste vahet käies võimenduvad (3).

Eesti sotsiaalsüsteem on sotsiaalministeeriumi juhtimisel ning arvukate sihtasutuste ja mittetulundusühingute toel edukalt vähendanud äärmuslikku vaesust ja toetanud abivajajaid. Aga sellest veel ei piisa. Heitlus vaesusega peab muutuma mitmekülsemaks ja täpsemaks, sest vaesus on saanud uue näo ja keerukamad varjundid (3).

2.1 Absoluutne vaesus

Tabel 1. Absoluutse vaesuse määr (% elanikkonnast)

Aasta	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Absoluutse vaesuse määr	4,7	6,3	8,7	8,1	8,4	7,6	6,3	4,3	3,2	2,7	2,2	2,3

(4)

Absoluutne vaesus tähendab, et inimese tulu jääb allapoole absoluutse vaesuse piiri. Absoluutse vaesuse piir arvutatakse ekvivalentnetosissetuleku alusel, mis võtab arvesse leibkonna koosseisu (esimese täiskasvanud liikme kaal 1, iga järgmise vähemalt 14-aastase liikme kaal 0,7 ja kõigi alla 14-aastaste kaal 0,5) ehk leibkonna kogusissetulek on jagatud leibkonnaliikmete tarbimiskaalude summaga. Absoluutse vaesuse piiriks on arvestuslik elatusmiinimum, mis väljendab miinimumvajaduste rahuldamise rahalist maksumust. 2019. aastal oli selleks 221,4 eurot kuus.

Absoluutse vaesuse määr on nende elanike osatähtsus, kelle ekvivalentnetosissetulek on allpool absoluutse vaesuse piiri (5).

Sooliselt oli 2019.a absoluutses vaesuses 2,9% mehi ja 1,8% naisi (4).

Eelmine majanduskriis kasvatas oluliselt absoluutset vaesust, kuid alates 2013. aastast on absoluutne vaesus oluliselt vähenenud. Eriti kiire absoluutse vaesuse vähenemine toimus aastatel 2014-2016, kuhu jäid peretoetuste ja toimetulekupiiri olulised tõusud.

Käesoleval ajal on absoluutses vaesuses elav inimene suurima tõenäosusega tööeline nooremapoolne meesterahvas, töötu või ettevõtja. Osaliselt võib sellise koondportree puhul kahtlustada ka välismaal töötamist ja maksuoptimeerimise soovi, aga samas ei saa me välistada NEET-noori, katkenud haridusteid, sõltuvushaiguseid jm tõsiseid sotsiaalseid probleeme. Teisena torkab silma üksikvanemaga ja paljulapseliste perede liikmete kõrgem vaesusemäär.

2018-19 on absoluutse vaesuse määr on tõusnud laste ja noorte hulgas, langenud aga 50–64-aastaste vanuserühmas (5).

2.2 Suhteline vaesus

Aasta	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Suhtelise vaesuse määr	19,7	15,8	17,5	17,5	20,7	21,8	21,6	21,7	21,0	21,9	21,7	20,7

(4)

Suhteline vaesus tähendab, et inimese tulu jääb allapoole suhtelise vaesuse piiri. Suhtelise vaesuse piir arvutatakse ekvivalentnetosissetuleku alusel, mis võtab arvesse leibkonna koosseisu (esimese täiskasvanud liikme kaal 1, iga järgmise vähemalt 14-aastase liikme kaal 0,5 ja kõigi alla 14-aastaste kaal 0,3) ehk leibkonna kogusissetulek on jagatud leibkonnaliikmete tarbimiskaalude summaga. Suhtelise vaesuse piir on 60% leibkonnaliikmete aasta ekvivalentnetosissetuleku mediaanist. 2019. aasta suhtelise vaesuse piir oli 7 336,8 eurot ehk 611,4 eurot kuus. Suhtelise vaesuse määr on nende elanike osatähtsus, kelle ekvivalentnetosissetulek on allpool suhtelise vaesuse piiri (6).

Kui finantskriisi tulemusena suhteline vaesus 2009. aastal oluliselt vähenes, siis finantskriisist taastumise perioodil suhteline vaesus oluliselt suurenes. Eriti kiire oli suhtelise vaesuse kasv euroga liitumise järel 2012-2013 aastal. Sel ajal toimus ka üsna aktiivne väljaränne Eestist.

Eesti suhteline vaesus on kõrgem kui Euroopa Liidus keskmiselt (16,5%). Pidev mahajäämus on ka konkurentsivõime kavas „Eesti 2020“ seatud eesmärkide täitmisega, mis oli juba aastaks 2015 – 16,5%, 2020 eesmärk on 15%.

Suhtelise vaesuse suurim põhjus on madalad pensionid. Eakate suhteline vaesus on Eestis kõrgemaid Euroopas. Samas on ilmselt olulised tegurid ka palgavaesus, töövõimetoetuste madal tase ja sooline palgalõhe, mis on vähenemas, kuid samuti üks kõrgemaid Euroopas.

Aastases võrdluses 2018-2019 on suhteline vaesus enim vähenenud vanemaealiste ja laste hulgas, kõige rohkem suurenenud aga noorte hulgas. Kõige suurem on suhteline vaesus endiselt üksi elavate 65-aastaste ja vanemate vanusegrupis. Võrreldes 2018. aastaga on vähenenud suhtelises vaesuses elavate üksikvanemate arv. Suhtelises vaesuses elavate vähemalt kolme lapsega paaride hulk on sama ajaga aga suurenenud (7).

2.3 Materiaalne ilmajätetus

Euroopa Liidus on senise käsitlemise järgi materiaalse ilmajätuse määruga hinnatud nende leibkondade osatähtsust, kes ei saa endale võimaldada vähemalt kolme komponenti üheksast.

Need on:

- ettenägematud kulutused;
- nädalane puhkus kodust eemal;
- üüri ja kommunaalkulude tasumine;
- üle päeva liha, kala või nendega samaväärseid valke sisaldava toidu söömine;
- kodu piisavalt soojana hoidmine;
- pesumasin;
- värviteler;
- telefon;
- auto.

Uues metoodikas on lisaks juures viis isiku tasandi komponenti ja üks leibkonna tasandi komponent. Varem küsiti kõikide komponentide kohta leibkonna tasandil, st üks leibkonnaliige vastas kogu leibkonna kohta.

Isiku tasand

Isik ei saa endale lubada (kuigi tahaks, st puudus on sunnitud puudus, mitte inimese enda valik):

- kulunud riiete asendamist uutega;
- vähemalt kaht paari heas seisukorras ja meie kliimas vajalikke välisjalanõusid;
- kas või väikese summa kulutamist enda peale igal nädalal;
- vähemalt kord kuus sõprade või sugulastega kokku saamist, et koos süüa-juua;
- regulaarselt mõnes tasulises vaba aja tegevuses osalemist.

Leibkonna tasand

- Leibkond ei saa endale lubada kulunud või kahjustatud mööbli väljavahetamist (8).

Statistikaameti andmeil elas materiaalses ilmajätuses 2019. a. 7,6 ja 2020. a. 6,5% elanikest. Sooliselt oli naisi 2019. a. 8,1% ja mehi 7,0% ning 2020. a. naisi 7,0% ja mehi 5,9% (4). Kõige kõrgem oli ilmajätute määr 50-64-aastaste hulgas (9%) ja kõige madalam 25-49-aastaste vanuserühmas (4,7%). Kõige rohkem vähenes 2018-19 ilmajätust kogevate üksikute 65-aastaste ja vanemate ning üksikvanemate hulk (4).

EAPN Eesti MTÜ hinnangul on tegelik materiaalse ilmajäetuse tase kõrgem, kuid tuleb tõdeda, et neid andmeid ongi väga raske koguda. Ilmajäetuse vähenemine 2020. a. koroonakriisi ajal, mil paljude inimeste sissetulekud oluliselt vähenesid, ei tundu usutav.

3. COVID-19 pandeemiaga seotud tervishoiu- ja majanduskriisi mõju

2020. aasta kohta on käesoleva raporti koostamise ajaks laekunud andmed vaid materiaalse ilmajäetuse kohta, mis näitavad vähenemist 2019. aasta suhtes. Siiski on ilmne, et koroonakriis on vähendanud inimeste sissetulekuid (reaalsektoris on rakendatud üsna ulatuslikke palgakärpeid) ja kasvatanud töötust. Samas on käesoleva kriisi lahendamiseks teinud Eesti rahanduspoliitika pöördelise muutuse, mis EAPN Eesti MTÜ hinnangul on olnud õige ja ülioluline tegur, et praeguse kriisi mõjud ei ole kujunenud vaesuse süvenemise seisukohalt palju raskemaks. Eesti on kogu taasiseseisvumise aja vältel lähtunud peamiselt nominaalses tasakaalus riigieelarve vajadusest, mille tulemusena on Eesti avaliku sektori võlakooormus Euroopa Liidus kõige madalam. Kriiside ajal on see tähendanud riigi ja kohalike omavalitsuste eelarvete kulude kärpeid, mis kriiside mõjusid veelgi võimendasid. Kuid selle kriisiga toimetulekuks otsustas riik sarnaselt Euroopa riikide enamikuga võlakooormuse suurendamise kaudu vähendada kriisi negatiivseid mõjusid ja mitte kärpida avaliku sektori kulutusi ja suunata eelarvesse kriisiga seotud kulude katmiseks lisavahendeid.

Eesti rakendas kriisi alfaasis võrdlemisi edukalt töötasu hüvitise tööandjatele, kelle töötajate töö maht kas oluliselt vähenes või ajutiselt kadus, mida tuleb hinnata õnnestunud meetmeks töötuse vältimisel. Hüvitist maksti kokku 137 514 töötaja kohta, 17553 asutusele summas 256017813 eurot (9). Siiski on registreeritud töötute arv tõusnud 34 400-lt 2019. aasta lõpust 53874-ni 2020. aasta lõpuks. Registreeritud töötus määr ulatus detsembris 2020 8,3%-ni (10).

Töö kaotanutele makstakse reeglina ka töötuskindlustushüvitist, mis siiski oli vaid 40-50% töötasust ja on alates 01.08.2020. 60% esimese 100 päeva eest (varasemalt 50%). Töötuskindlustushüvitise maksmise periood oleneb kindlustusstaazist ja ulatub 180-360 päevani. Samas vabatahtliku töölt lahkumise puhul või töötaja süül vallandamise puhul töötuskindlustushüvitist ei maksta ja seda tuleb pidada problemaatiliseks vaesust suurendavaks teguriks, mis ei ole eriti põhjendatud, sest kindlustusmaksid on ju tasutud ning tihti avaldavad tööandjad survet omal soovil või poolte kokkuleppel töölt lahkumiseks.

Kriisi esimeses staadiumis said enim kannatada nõ ebakindlatel töökohtadel töötavad inimesed, kellele ei laienenud töölepingu alusel või avaliku teenistuses töötamisega kaasnevad garantiid. Nende seas oli palju väikeettevõtjaid, FIEsi ja platvormmajanduse töötajaid (taksojuhid, massöörid jt).

2020 aasta jooksul kindlustati kriisi tõttu vähenenud sissetulekute osaline asendamine peamiselt Töötukassa kaudu. Riikliku toimetulekutoetuse taotlejate arvu olulist kasvu oli osades omavalitsustes siiski märgata juba 2020. detsembris, sest töö kaotanute töötuskindlustushüvitiste maksmise perioodid hakkasid lõppema. Samas üleriiklik statistika näitab vaid 2,3% toetusesaajate leibkonnaliikmete arvu kasvu. Toimetulekutoetust saav leibkondade arv on oluline vaesuse indikaator. Kasvanud on ka pöördumiste arv seoses sooviga taotleda vanemate institutsionaalse hoolduse kaasfinantseerimist kohalike omavalitsuste poolt ning seoses sooviga vormistada ennast hooldust vajava lähedase hooldajaks.

Kriisis on eriti kannatanud turismiga seotud majandussektorid, aga ka toitlustus laiemalt.

Töötamise registri andmetel oli enne kevadise eriolukorra kehtestamist ehk 8. märtsi 2020 seisuga Eestis majutuse ja toitlustuse tegevusalal hõivatud 29 130 inimest. Eriolukorra lõpus (17. mai 2020 seisuga) oli neist majutuse ja toitlustuse tegevusalale tööle jäänud veidi vähem kui 24 000 inimest. Tööta oli jäänud 4000 ja mõnel teisel tegevusalal oli hõivatud 1200 inimest. Aasta kokkuvõttes võib öelda, et 2020. aasta kevadel eriolukorra nädalatel töö kaotanud majutuse ja toitlustuse tegevusala töötajatest oli detsembri keskpaiga seisuga rohkem kui 40% tööta. Neist enamik pole vahepealsel perioodil tööd leidnud. Vähemal määral on töö kaotanutel õnnestunud teha tööepisoode valdavalt teenindusega seotud tegevusaladel (11). Samas on koondamised selles sektoris jätkunud ka sügisel. Tugevalt on kannatada saanud ka teised majandussektorid, nagu kultuur, sport, huvitegevused ja meelelahutus. Tagasilööke on ka eksportivas tööstuses.

Käesoleva kriisi eripärast tulenevad tagajärjed hakkavad ilmselt avalduma veel mitmeid aastaid tagantjäre. Suuremate koroonakriisiga seotud probleemidena, millel on otsene mõju vaesuse suurenemisele, toob EAPN Eesti MTÜ välja järgnevad murekohad:

- 1) Paljude õpilaste mitteosalemise distantsõppes. Distantsõppe nõuab lisaks IT-vahenditele ja kodustele tingimustele (rahulik õpperuum) ka üsna suurt enesedistsipliini. Lünklikuks jääda võiv või katkemisohus haridustee on kahtlemata vaesust suurendav tegur.
- 2) Alushariduses löövad häirekellad massilise kõne hilistumise ja sotsiaalse suhtluse oskuste puudumise osas. 1,5 - 2 aastased lapsed on veetnud oma sensitiivse esimese eluperioodi koduseinte vahel. Need lapsed pole eakaaslastega suhelnud. Mängutoad, eakaaslastega mänguväljakutel ja parkides suhtlemine, beebikoolid jne tegevused pole nendele kättesaadavad olnud.
- 3) Tervishoiukriisiga seotud piirangud mõjutavad ka vaesust leevendavate sotsiaalteenuste osutamist.
- 4) Kriisist tulenevad piirangud suurendavad veelgi vaesusest tulenevat üksindust ja tõrjutust. Eriti suureks probleemiks hakkab kujunema eakate, kelle seas on väga kõrge suhtelise vaesuse määr, üksindus.

Võrgustiku liige MTÜ Lastekaitse Liit toob välja seoses tervishoiu- ja majanduskriisiga järgmisi probleeme:

- 1) Lapsevanemate stressitaseme tõus - Sotsiaalministeeriumi tellimusel viis Turu-Uuringute AS aprillis läbi küsitluse, mille kohaselt eriolukorrast tingitud kodust elukorraldust pidas koormavaks ja stressirohkeks rohkemal või vähemal määral ca 44% küsitluses osalenud lapsevanematest. Mida rohkem lapsi, seda rohkem stressi. Rohkem kui poolte lapsevanemate töötamist on mõjutanud lasteaialaste kodusolemine või koolilaste distantsõppe. Suurenenud on vajadus perelepituse teenuste järele (12).
- 2) Majandusliku olukorra halvenemine peres - eriolukord vähendas suuremal või vähemal määral pere sissetulekuid ja tõi kaasa pere majandusliku olukorra halvenemise – eelnimetatud uuringu kohaselt 42%-l osalenud peredest (12).
- 3) NEET noorte arvu kasv. Statistikaameti kohaselt oli ajavahemikus 01.03.-07.06.20 kõige suurem osa tööturult lahkujatest noored alla 30-aastased töötajad, neid oli lahkujate hulgas ligi kolmandik. Majanduslanguse ajal on noored eriti kaitsetud: sageli väljuvad nad tööturult

esimesena ja sisenevad sinna viimasena, sest peavad konkureerima suurema töökogemusega töötajatega turul, kus on vähem töökohti.

4) Ebavõrdsuse suurenemine – seda nii sissetulekutes, piirkonniti, keeleliselt. Näiteks kaugtöö tegemise võimalus oli suurem eesti keelt kõnelevate lapsevanemate seas (42%) võrreldes vene keelt kõnelevate lapsevanematega (20%). Piirkonniti oli kaugtöö tegemine vähem levinud Kirde-Eestis (Ida-Virumaal, 19% lapsevanematest) ning kõige rohkem levinud Põhja-Eestis (Harjumaal, 43% lapsevanematest). Suuremad võimalused on kaugtöö tegemiseks avaliku sektori töötajatel (60%), erasektori töötajatest tunnistas seda vaid 30%. Ebavõrdsus avaldus ka piirkonniti nii teenuste kättesaadavusest kui mitmekesisusest lähtuvalt. Ebavõrdsus hariduse omandamisel – kuigi väidetavalt sai/saab Eesti distantsõppega hästi hakkama, siis Eesti koolides olid nt eriolukorra ajal suured erinevused seoses õpilaste järeleaitamise, tugiteenuste kättesaadavuse ja hindamisega, sh erinevuses vene- ja eestikeelse õppekeelega koolides.

MTÜ Lastekaitse Liit veab projekti „Igale koolilapsele arvuti“, mis näitab ilmekalt digivahendite puudumist lastega peredes, ennekõike Ida-Eestis. COVID-19 pandeemia sotsiaal-majanduslikud tagajärjed on erineva spetsialiseerumise tõttu sektorite ja piirkondade lõikes erinevad. Sellega kaasneb oht, et riigisisised erinevused Eestis veelgi suurenevad.

4. EAPN Eesti liikmete tähelepanekud vaesusega seotud suuremate probleemide kohta

Abivajajad ei saa seaduse alusel ettenähtud teenuseid piisavas mahus kätte. Ametivõimude poolt eiratakse ka seadusega ettenähtud menetlusi ja menetlustähtaegu. Abivajajad ei ole oma õigustest teadlikud, nad on passiivsed ja leplikud, sest tunnevad ennast oma olukorras süüdi. Seaduste ja nende rakendamise praktikaga on teenuste ja muude hüviste saamise ette kuhjatud palju bürokraatiat. Lisaks niigi keerulisele haldusmenetlusele juurutatakse hindamisinstrumente, mida ei ole võimalik teaduslikult tõsiseltvõetavalt valideerida. Hindamismenetlused tähendavad abivajajate kohta pikkade, tihti alandavatena tunduvate küsimustike täitmist. Kusjuures kliendi hindamisega tegelevad suure põhjalikkusega kõik ametkonnad, mille kaudu mingit hüvitist saab, aga tihti ka teenuseosutajad. See on abivajajale kurnav. Suurt rõhku pannakse ka erinevate juhtumi- ja muude plaanide koostamisele, millele võetakse kliendi või ta esindaja allkiri, mis on paljude teenuste saamise tingimuseks. Süveneb tendents, et juhtumi plaanidesse kirjutatakse palju kohustusi kliendile enesele ja vähe kohustusi ametivõimudele. Sotsiaaltöötajate käsutuses ei ole piisavas mahus teenuseid, millele abivajajaid suunata, kuid nad on oma tööandjast sõltuvuses ning seetõttu püüavad olemasolevat ressursi jagada kas võimalikult õiglaselt või halvemal juhul nii, et tekiks võimalikult vähe probleeme (eelistatakse neid, kes kaebavad).

Selle kohta, et sotsiaaltöötajate suhe klientidega ei ole usalduslik ja osutatav tugi on ebapiisav, on ilmunud ka uuringuid (13). EAPN Eesti võrgustiku hinnangul ei saa olukorda parandada täiendavate regulatsioonide väljatöötamisega, vaid tuleb pöörata suuremat tähelepanu sotsiaaltöötajate väljaõppele ja sotsiaaltöö väärtuste kaitsele, mille hulka kuulub usaldusliku professionaalse kliendisuhete saavutamine.

Samas on probleemid omavalitsuste kaupa erinevad, Tallinnas on näiteks halb olukord eluasemeteenustega (inimesed elavad aastate kaupa nn sotsiaalmajutusüksustes, on eluasemejärjekorras jne), maa- ja omavalitsustes seda muret sel määral ei esine.

Hiiumaa Puuetega Inimeste Ühing märkis, et vanemaealiste inimeste vaesust süvendab nii pensioni kui ka töötasu maksustamine, kuigi pension pole töötasu, vaid hüvitis väljateenitud aastate eest.

MTÜ Lastekaitse Liit toob välja, et Eesti regionaalne ebavõrdsus ja selle süvenemine on jätkuvalt suureks väljakutseks. Lastega leibkondade heaolu ja toimetulek sõltub suurel määral leibkonna tüübist ja elamispiirkonnast. Piirkonniti erines 2018.a. lastega leibkondade ekvivalentnetosissetulek ligi kaks korda, suhtelise vaesuse määr kolm korda. Statistika ja erinevad uuringud osundavad ebavõrdsusele tervises, erinevustele muuhulgas teenuste, tugispetsialistide, huvihariduse jpm kättesaadavusel. Ka Riigikontroll rõhutab oma 2020. aasta novembris avaldatud aastaaruandes parlamendile „Esmatähtsate avalike teenuste tulevik“, et kogu Eesti väljaspool Harju- ja Tartumaad on ääremaa. Ääremaa all on siin silmas peetud piirkonda, kus korraga on ohus mitmete esmateenuste pakkumine. Maakonniti ja ametirühmade kaupa ei ole pilt päris ühesugune, kuid üldistatult võib väita, et esmatähtsate teenuste kestlik pakkumine on küsimärgi all kõikjal peale nende kahe maakonna. Põhjuseks on suur pensionieelikute osakaal korraga mitmes ametirühmas ja ühtlasi kehvad lood järelkasvuga.

Kasutatud kirjandus:

1. Duffy, K. (2020). What is poverty and how to combat it?
<https://www.eapn.eu/wp-content/uploads/2020/04/EAPN-Poverty-Explainer-Web-1-4331.pdf>
2. Eurostat: Social protection statistics - social benefits
https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Social_protection_statistics_-_social_benefits
3. Koppel, K. (2020). Eesti vaesus on võtnud uue näo.
<http://www.praxis.ee/kajastused/kaupo-koppel-eesti-vaesus-on-votnud-uue-nao/>
4. Statistika andmebaas: LES01: Poverty and deprivation rate by age group and sex
<http://andmebaas.stat.ee/Index.aspx?DataSetCode=LES08>
5. Statistikaameti koduleht
<https://www.stat.ee/et/avasta-statistikat/valdkonnad/heaolu/sotsiaalne-torjutus-ja-vaesus/absolootne-vaesus>
6. Statistikaameti koduleht
<https://www.stat.ee/et/avasta-statistikat/valdkonnad/heaolu/sotsiaalne-torjutus-ja-vaesus/suhteline-vaesus>
7. Statistikaameti koduleht
<https://www.stat.ee/et/uudised/suhteline-vaesus-2019>
8. Materiaalse ilmajäetuse uus määratlus
https://www.stat.ee/sites/default/files/2020-12/pt143%20Materiaalse_ilmajaetuse_uus_maaratlus.pdf
9. Töötukassa koduleht
<https://www.tootukassa.ee/content/tootukassast/tootasu-huvitis>
10. Töötukassa koduleht
<https://www.tootukassa.ee/content/tootukassast/registreeritud-tootud>
11. Statistikaameti koduleht
<https://www.stat.ee/et/uudised/mis-saanud-koroonakriisis-majutuse-ja-toitlustuse-alal-too-kaotanutest>
12. Lapsevanemate töötamine ja perede toimetulek eriolukorras
Eelkooliealiste ja põhikooliealiste lastega elanike küsitlus: 24.-26.- aprill 2020
https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Uudised_pressiinfo/koroona_lapsevanemad_aprill2020.pdf

13. Nuiamäe, M., Murasov, M., Masso, M. (2020). Lapsendamise ja hooldusperre paigutamise järgne seiresüsteem.

http://www.praxis.ee/wp-content/uploads/2020/12/Lo%CC%83pparuanne_20.11.20.pdf?